

European Electoral Studies

VOLUME: 3
ISSUE: 2

Volební arény ve víceúrovňových uspořádáních Poznámka k pojetí volebního prostoru (Electoral Arenas in Multi-Level Settings: A Comment on the Conceptualization of Electoral Space)

Maxmilián Strmiska (strmiska@fss.muni.cz)

Abstract:

The article focuses on the notion of electoral arena and upon its role in the study of electoral competition in multi-level institutional settings. The author argues that this conceptual tool should not be underestimated. The concept of electoral arena enables us to elaborate sophisticated descriptions and comparative analyses of intra-level as well as across-level territorial congruence of electoral behavior and party competition patterns.

Keywords:

Electoral arena; multi-level settings; party competition; electoral behavior.

Note:

Tento článek byl zpracován v rámci Výzkumného záměru Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích (kód MSM 0021622407).

Jedním z faktorů silně komplikujících výzkum volebního chování a volební soutěže ve víceúrovňových uspořádáních je přetrvávající závislost tohoto výzkumu na konceptuálních nástrojích, modelech a postupech prvotně určených a uzpůsobených pro jednoúrovňové (vnitroúrovňové) analýzy a aplikace. Nejde jen o to, že chybí vyzkoušené pojmy pro popis a rozbor víceúrovňových soustav a meziúrovňových interakcí. Ukazuje se, že vedlejším produktem utváření badatelské perspektivy vhodné pro zkoumání komplexních, vertikálně i horizontálně strukturovaných útvarů je také – nezamýšlené, leč nikoli překvapivé – exponování slabých míst a limitů tradičních konceptů a schémat i v jejich obvyklých, jednoúrovňových aplikacích. Není tedy divu, že problematika pojetí volebního prostoru se posunuje do popředí i v těch směrech a odvětvích studia voleb a stranických soustav, jež se obvykle nevyznačovaly pozorným vnímáním speciálních aspektů volebního chování a stranické soutěže.

Tento příspěvek je věnován posouzení několika aspektů vymezení volební arény, které se z hlediska uplatnění tohoto pojmu při deskripci a analýze volebního chování a volební soutěže ve víceúrovňových uspořádáních jeví jakožto mimořádně důležité.¹ Budiž úvodem rovněž zdůrazněno, že k otázkám konceptualizace volebního prostoru je v tomto článku přistupováno z určitého hlediska, upřednostňujícího zkoumání speciální, nikoli ovšem geografické rozrůzněnosti volebních fenoménů a procesů.

Má-li být koncept volební arény užitečným pojmovým nástrojem při výzkumu volebního chování a volební soutěže ve víceúrovňových uspořádáních (tedy v útvarech s více než jednou institucionálně-politickou úrovní reprezentace a samosprávy), nepostačuje volební arénu vymezit jakožto prostor volební soutěže. Je nezbytné další upřesnění. Prostorů volební soutěže může být totiž celá řada a tyto prostory mohou mít různé vlastnosti.

¹ Vzhledem k rozvětvenosti a složitosti dané problematiky a také s ohledem na omezený rozsah tohoto článku zde není téma pojetí volebního prostoru pojednáno v plné šíři. Půjde zde především o to ukázat, že koncept volební arény nemusí být jen pomocným pojmovým nástrojem.

Z nabízejících se možností žádoucího upřesnění se jako nejlepší – v daném kontextu – jeví varianta definovat volební arénu jako relativně autonomní prostor volební soutěže odpovídající distinktivní teritoriální jednotce reprezentace a samosprávy.² Institucionálně a teritoriálně, resp. prostorově jednoznačně, daná vazba k odpovídající jednotce či orgánu reprezentace (a implicitně rovněž k určitému druhu voleb) je velmi důležitá, protože dává volební aréně povahu celku³ bez ohledu například na to, zda a jakým způsobem je tato aréna členěna na volební obvody.⁴

Z výše uvedeného vymezení vyplývá, že volební úroveň se prostorově překrývá s volební arénou jen v těch případech, kdy je celá volební rovina spjata pouze s jednou jednotkou reprezentace či samosprávy (v úvahu přicházejí národní volby do jednokomorových parlamentů a prezidentské volby). Hlavní znak volební úrovně je poněkud odlišný: je jím vazba nikoli k jedné jednotce, nýbrž k jednomu určitému typu voleného orgánu – jednotky reprezentace či výkonné moci (a zároveň k určitému druhu voleb). Tato vazba přitom nedává sama o sobě volební úrovni rysy teritoriálně-institucionálního celku ve stejném smyslu, jako je tomu u volební arény; to by muselo – mimo jiné – platit, že existuje rovněž přímá vazba, resp. korespondence, volební úrovně ke všem teritoriím či prostorům soutěže příslušným k danému druhu voleb.⁵ V úvahu je

² Není bez zajímavosti připomenout, že uplatněné pojetí volební arény v omezené míře navazuje na používání tohoto označení (v součinnosti s aplikací klíčového konceptu politické arény) v odborné literatuře zabývající se volbami prvního a druhého řádu. Je ovšem vhodné zdůraznit, že tento vztah nezahrnuje přijetí žádného předpokladu ohledně hierarchie volebních arén a institucionálních úrovní, například ve smyslu ztotožňování arén druhého řádu s administrativními a politickými subsystémy (srv. Reif, Schmidt 1980: zvl. 11).

³ K problému, co činí volební arénu funkčním celkem anebo alespoň útvarem s rozlišitelnými vlastnostmi, je samozřejmě možné přistupovat různým způsobem. Hlavním kritériem může být například vazba volební arény k určité konfiguraci soutěžících aktérů (a tedy, přinejmenším nepřímo, k určitému stranickému systému, produkujícímu danou konfiguraci): viz například nejnovější Deschouwerovu stať *Electoral Politics in Multi-Level Settings* (Deschouwer 2008). Je přitom příznačné, že ve zmíněném textu označení volební aréna vystupuje v úloze pomocného pojmu vedle klíčového konceptu stranického systému a diferenciací volební arény je zde posuzována primárně v souvislosti s diferenciací stranického systému či systémů.

⁴ Volební obvod jako takový (pomímám při této příležitosti situaci, kdy na dané úrovni existuje jediný celostátní volební obvod) nepředstavuje volební arénu. Jak je zřejmé, volební arény a volební obvody nelze pokládat – ve zde rozvíjeném pojetí – za útvary se stejným statusem.

⁵ Tento závěr může představovat důležité východisko pro pojetí a posuzování „národních sektorů“ voleb do Evropského parlamentu.

třeba vzít také rozdíl mezi volebními úrovněmi ztělesňovanými jedinou volební arénou a rovinami představovanými soubory (regionálních, lokálních) volebních arén. Volební úroveň tedy nemůže být automaticky považována za synonymum volební arény.

S vědomím výše zmíněného rozdílu je třeba přistupovat i k posouzení vztahu volebních arén a souboru volebních arén ke komplexu volebních úrovní v daném státním útvaru. Připomeňme, že volební aréna je z definice – přinejmenším ve zde uplatněné perspektivě – jednoúrovňovým útvarem. Soubor volebních arén může mít jak jednoúrovňový (jde-li o regionální anebo lokální volební arény), tak eventuálně víceúrovňový charakter.⁶ Na komplex volebních úrovní lze samozřejmě nahlížet různým způsobem; v dané perspektivě nabývá na významu zejména fakt, že jednotlivé volební úrovně jsou strukturovány různým způsobem. Je otevřenou otázkou, co vše lze (v obecné rovině) z této skutečnosti vyvodit. Jde-li nám o utvoření badatelské perspektivy umožňující nepředpojaté posuzování teritoriální rozrůzněnosti volebního chování a volebně-stranické soutěže, pak se jeví jako velmi zajímavé zjištění, že teritoriálně identické oblasti na jednotlivých úrovních nemají stejný volebně-institucionální charakter. Například rozdíl mezi národním celkem – volební arénou (na úrovni národních legislativních voleb) a národním celkem – souhrnem regionálních volebních arén (ve sféře regionálních voleb) je zjevně analyticky významný.

Soubor volebních rovin (jinak řečeno, všech teritoriálních útvarů či prostorů příslušných k oněm rovinám) představuje víceúrovňové uspořádání s určitými funkcemi vzhledem k dané politické obci a politickému systému. Jak bylo výše řečeno, při posuzování tohoto komplexu lze využívat různé úhly pohledu, podle nichž se pak může lišit, a to i velmi výrazně, názor na to, do jaké míry jde o soustavu se specifickými „systémovými“ vlastnostmi, hierarchií jednotlivých součástí, součinnostními mechanismy atp. Na otázku po „systémovém“ statusu tohoto specifického uspořádání nelze dát

⁶ S konceptem víceúrovňového souboru volebních arén v tomto článku nepracuji. V dalším textu je souborem volebních arén vždy míněn striktně jednoúrovňový souhrn regionálních anebo lokálních volebních arén.

jednoznačnou odpověď; konceptualizace volebního prostoru nedospěla do takového stadia, aby to bylo možné (a nejde o jediný důvod). Omezím se proto na konstatování, se z deskriptivního i analytického hlediska pokládám koncept souboru volebních rovin za velmi užitečný a vzhledem ke stavu pojmových nástrojů používaných při studiu vertikálních (meziúrovňových) vazeb volebního chování a volební soutěže i za – přinejmenším prozatím – nepostradatelný.⁷

Komplex volebních rovin evidentně zahrnuje útvary různého druhu a nabízí velmi široký rejstřík komparací.

Zvláštní význam má v této souvislosti skutečnost, že uspořádání tohoto druhu zahrnuje teritoriálně-institucionální celky a soubory či souhrny takových celků. Celky představují lokální (LA), regionální (RA) a národní volební arény (NA). Souhrny celků reprezentují primárně – v dané perspektivě – jednoúrovňové soubory regionálních (SRA) a lokálních (SLA) volebních arén. Národní prostor voleb do Evropského parlamentu je možné označit za zvláštní, hybridní útvar, slučující některé rysy „celku“ a „části“. Ad hoc jej lze nazvat evropskou subarénou (ESA; v následující tabulce jsem se rozhodl přiřadit tento útvar k celkům).

Vezmeme-li v úvahu jednak vztahy celků a souborů celků, jednak rozdílnost jedno- či víceúrovňového srovnání, dostaneme zajímavý přehled (pro zjednodušení pouze binárních) komparací volebních arén a souhrnů (typově identických) arén ve čtyřúrovňovém komplexu.

⁷ Abych předešel možnému nedorozumění, budiž včas zdůrazněno, že „meziúrovňovým vztahem“ je v tomto článku vždy míněn vertikální vztah mezi nejméně dvěma rozlišitelnými, institucionálně definovanými volebními úrovněmi (popřípadě vztah entit příslušejících k těmto různým úrovním), nikoli vztah celku a části (či částí) příslušející k jedné a té samé úrovni.

Tabulka č.1. Přehled typů binárních komparací arén a souborů arén

Srovnání a jeho předmět	Vnitroúrovňové (stejný typ voleb)	Meziúrovňové (různé typy voleb)
Celek – celek (aréna – aréna, popř. subaréna)	RA–RA, LA–LA	NA–ESA, NA–RA, NA–LA, ESA–RA, ESA–LA, RA–LA
Celek – souhrn celků (aréna – souhrn arén)	RA–SRA, LA–SLA	NA–SRA, NA–SLA, ESA–SRA, ESA–SLA
Souhrn celků – souhrn celků (soubor arén – soubor arén)		SRA–SLA

Jak je na první pohled zřejmé, agenda srovnávání je v případě čtyřúrovňového uspořádání znatelně rozsáhlejší a výrazně rozrůzněnější, než je tomu v jednoúrovňových volebních a institucionálních kontextech.

Výše uvedený přehled binárních komparací může být předmětem různých adjustací. Lze kupříkladu vzít v úvahu ještě jedno – byť svým způsobem doplňkové – hledisko, a to, zda srovnáváme teritoriálně identické útvary či nikoli. Uplatnění tohoto zřetele má samozřejmě bezprostřední význam pouze pro posouzení srovnávání některých druhů arén: útvary národního, resp. celostátního, typu, to jest NA, ESA, SRA a SLA, jsou teritoriálně identické (abnormální situace, kdy tomu tak není, při této příležitosti pomíjím).

Tabulka č.2. Přehled typů binárních komparací teritoriálně identických a teritoriálně odlišných arén a souborů arén⁸

Srovnání a jeho předmět	Vnitroúrovňové	Meziúrovňové
Teritoriálně identické celky I. (aréna – aréna/subaréna)		NA–ESA
Teritoriálně identické celky II. (souhrn arén – souhrn arén)		SRA–SLA
Teritoriálně identické celky III. (aréna/subaréna – souhrn arén)		NA–SRA, NA–SLA, ESA–SRA, ESA–SLA
Teritoriálně odlišné celky I. (aréna – aréna/subaréna)	RA–RA, LA–LA	NA–RA, NA–LA, ESA–RA, ESA–LA, RA–LA
Teritoriálně odlišné celky II. (aréna/subaréna – souhrn arén)	RA–SRA, LA–SLA	RA–SLA, LA–SRA

Výše uvedený přehled vyžaduje další komentář, protože výklad toho, co jsou a nejsou „teritoriálně odlišné útvary“, se v některých bodech může lišit. V Tabulce 2 jsem, kvůli zjednodušení celé problematiky, nerozlišoval například mezi teritoriální odlišností dvou regionálních arén a teritoriální odlišností (jakékoli) regionální arény a národní volební arény, popřípadě souhrnu regionálních arén (území příslušné k dané regionální aréně je pochopitelně součástí teritoria národní volební arény a stejně tak teritoria příslušného k souhrnu regionálních arén nebo k evropské subaréně). Bylo by tedy možné a v některých ohledech jistě i žádoucí pokračovat dalšími upřesněními a úpravami, směřujícími k diferenciaci srovnávání útvarů „teritoriálně odlišných, ale druhově stejných“ a „teritoriálně i druhově odlišných“ a tak podobně.

Užitečnost přehledů obsažených v tabulkách nepřeceňuji, domnívám se ovšem, že mohou poskytnout cenné podněty k zamyšlení nad účelem a potenciálem vertikálního i

⁸ V úvahu jsou, podobně jako u přecházející tabulky, brány pouze jednoúrovňové soubory či souhrny (druhově stejných) volebních arén.

horizontálního srovnávání různých druhů volebních prostorů.

Závěrem považuji za nezbytné zdůraznit, že bez odpovídající inovace pojmového aparátu není možné očekávat rozvoj teoreticky fundovaného výzkumu víceúrovňových volebních jevů a procesů. V předcházejícím výkladu jsem se pokusil ukázat, že nezanedbatelnou roli může v tomto ohledu sehrát pojem volební arény – což samozřejmě nevyklučuje uplatnění dalších pojmových nástrojů.

Literatura:

- Brzinski, J. B., Lancaster, T. D., Tuschhof, Ch. (1999): Federalism and Compounded Representation: Key Concepts and Project Overview'. *Publius*, XXIX, 1, pp. 1–17.
- Caramani, D. (2004): *The Nationalization of Politics. The Formation of National Electorates and Party Systems in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deschouwer, K. (2003): Political Parties in Multi-layered Systems. *European Urban and Regional Studies*, X, 3, pp. 213–226.
- Deschouwer, K. (2006): Political Parties as Multi-Level Organizations. In Katz, R, S. – Rorty, W. (eds.) *Handbook of Party Politics*. London: Sage, pp. 291–300.
- Deschouwer, K. (2008): Electoral Politics in Multi-Level Settings. In: Deschouwer, K. – Jans T. M. (eds.) *Politics Beyond the State. Actors and Policies in Complex Institutional Settings*. Brussel: VUB Press, pp. 25–44 (v tisku).
- Detterbeck, K., Renzsch, W. (2003): Multi-level Electoral Competition. The German Case. *European Urban and Regional Studies*, X, 3, pp. 257–269.
- Lancaster, T. D. (1999): Complex Self-Identification and Compounded Representation in Federal Systems. *West European Politics*, XXII, 1, pp. 59–89.
- Reif, K., Schmitt, H. (1980): Nine Second – Order Elections – A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research*, VIII, 3, pp. 3–44.
- Strmiska, M. (2007): Volební arény, obvody a regionální oblasti. Poznámka k výběru a pojetí teritoriálních jednotek analýzy volebního chování ve víceúrovňových uspořádáních. *Evropská volební studia*, II, 2, s. 180–184.